

„Tento systém zavedla komunistická strana,“ podotýká kdosi a jiný odmítá: „Copak za to může Lenárt a Novotný?“ — „Tohle mi neříkej, od nástupu Novotného se nám jen bralo a bralo!“ — Bývalý aparátník: „Bralo se nám, na normách, na platech, ale my jsme to snášeli, protože se nám to mělo vrátit na tom socialismu. A dnes? Intelektuálové jsou mrvové!“ Intelektuálové jsou mrvové, protože spoluzavinili ztráty. Takzvaný nový systém ekonomického řízení je podvod založený na zásadě, že tam stejní lidé zůstanou i nadále, protože: „Pes psa nežere!“ — „Když dělník udělá zmetek, platí. Kdo zaplatí ztráty zahraničního obchodu a celou špatnou orientaci výroby?“ Jak mohou věřit, že to za pět roků nebude ještě horší? „Mně se tomu nechce věřit, protože se v tom motají samí spisovatelé a jeden Smrkovský. Proč nemluví taky lidé pro nás a proč Šik, když tu byl, mluvil jen pro uzavřenou společnost funkcionářů a my se zas nic nedověděli?“ Místo výkladu o demokracii by se dělnice potřebovala dovědět, jak to bude, až se zase zkrátí pracovní doba. Kdo dělá v kanceláři, ten se může těšit. Ale kdo dělá v úkolu, ten vydělá míň. Starý sociální demokrat logicky: „Míň hodin, míň peněz. Co bysi chtěla!“

Inteligence, bez jejíhož výkresu a myšlenky dělník nic nevynobí, selhala. Dávejte pozor jak, je to originální: „My jsme svoje připomínky mohli říkat jen po dělníku. Studovaní lidé si je měli přeložit do takové řeči, aby se ty připomínky realizovaly. A byla jejich povinnost zařídit to přitom tak, aby oni na ně nemohli!“ Kdo oni? — Myslel tím profesionální revolucionáře.

Souhrnný dojem většiny z těch, které jsem slyšel: „Tohleto je porážka dělníků.“ A v únavě z řeči, na jaké ucho není zvyklé, z rozčilujících odhalení, s nimiž přicházejí noviny, při stálém rozpučávání dalších drobných jistot a v nedostatku časných a srozumitelných syntéz dostává se část z nich — nevím jak velká část — k prostému přání: „Kdyby se, víte, ti nahoře raději sami někam zavřeli, domluvili se a pak nám zkrátka řekli, co se zas bude od zejtřka dělat. A nepouštěli mezi lidi tyhle ty hecy!“

Jsou to lidé, kteří byli po léta zbavováni svých přirozených vůdců, v odborech se odnaučili ostré solidaritě a v KSČ ztratili samostatný politický postřeh. Vše, co bylo řečeno o moci, jež si vybírá poslušné a slabé, prohání hrdé a poctivé, platí také na dělnictvo. Dělníci ztratili totiž co my. Navíc si omylem mysleli, že vládlí. V otřesu, který prožívají, mohou se stát politickou kořistí každého, kdo první přijde, svolá veliký mítink a místo všech diskusí zkrátka řekne, co se od zejtřka bude dělat. Kdo to bude?

Což vše platí nikoli jen o městě, v němž sídlí starý multimilionář. Ale řeknu vám, ten socialistický boha-

tec na tom asi nebude moc dobře. Když vstoupíte do města a když si sloupnete z očí dvacetiletý škraloup navykklého vnímání, čerstvě zpozorujete, co tu těžce schází: společenský průmyslník, jenž na svém letu k prosperitě umí jen tak mimochodem být svému městu světlým inspirátorem a velkorysým podpůrcem.

LL č. 6, 4. dubna 1968

Jiří Brdečka

Čas oponou netrhá

— Čas oponou trh' a změněn svět —, opěval náš klasik revoluční březen 1848. Je ale Čas opravdu takovým divotvorným oponářem? Mění svět jediným záračným trhnutím opony? Což mě napadlo při opožděné četbě sedmého čísla REPORTÉRA. Bezprostřední účastnice Února 1948 tam vzpomíná:

— Myslím, že všichni, kdo jsme Únor prožili — také jsem tehdy seděla u Prašné brány a pracovala v krajských denících strany — tím budeme ovlivněni celý život... Na budově sekretariátu byl balkón... stáli na něm Slánský a Geminder — ten vyskakoval jako tahací panák a křičel: — Tak jste to prohráli, tak jste to prohráli. — Taková byla tehdejší atmosféra. Nás však dnes zajímá především, čím je Únor pro ty, kteří už k němu ten sentimentální vztah nemají... —

Co mě zarazilo na těchto řádcích? Pisatelka říká, že ji Únor ovlivnil na celý život, že má k němu sentimentální vztah a jak by také ne! O dvacet let mladší, prožila tehdejší vítězné opojení přímo mezi nejzaslouženějšími spoluvůdci tohoto úspěchu. Ne, na takové věci se nezapomíná! Jenže: vyskakoval tehdy v jejich očích Geminder opravdu „jako tahací panák“? Já o tom ze srdce pochybuji. Zdá se mi, že tato únorová vzpomínka je nazírána odlišnými optikami dvou různých brýlí. Čočky jedněch, velice růžových, brousila atmosféra nadšeného okamžiku, kdy se opravdu zdál změněn svět. Nevěřím však, že by tato skla ukázala významného člena stranického aparátu v podobě tahacího panáka. Tím se stal teprve tehdy, až čas nasadil pisatelce střízlivější okulary, ten čas všední, nebábnický, který netrhá oponou, ale který smývá šminku iluzí a dává na mnoha skráních uvadat vavřínům. Ty Geminderovy jistě opadaly v očích pisatelky ještě před procesy, jejichž scénář předepsal smrti i tohoto nešťastného, pramálo populárního aparátníka.

Chtěl bych být aspoň o dvacet let mladší, aby tyhle nezapomenutelné dny letošního března byly pro mne chvílí, kdy čas oponou trh' a změněn svět. Zatím však vím, že krásná neděle se chýlí ke konci a že se blíží pondělí, střízlivé a pravděpodobně podmačné ráno, po němž přijde úterní, středeční, zkrátka zatracené dlouhý pracovní týden za pultem snědeného — kéž by

jen polosnědeného! — krámu. A než tu zas budeme zmít nedeli, kolik hrdinů se — případně bez viny — změni v mnoha mladých očích v tahací panáky! Právě dohraný akt historického kusu nás seznámil se souborem, který v neumělých tirádách marně přesvědčoval o báječné budoucnosti, jsoucí vlastně už tak trochu přítomnosti. Myslím, že teď nám začíná být zapotřebí důrazného a stále opakovaného poukazu na železnou skutečnost nadcházejících dnů, dnů klopotného čištění Augiášových chlévů v vytahování káry z bláta. A ty mladé, kteří poprvé na vlastní kůži prožívají chvíle, kdy se začíná znova — přesněji řečeno, když se začíná na nový účet, do něhož jsou zapsány staré pohledávky — ty třeba připravit na šok nezbytných průvodních zjevů, jimž za podobných okolností dosud nešla žádáná společnost. Pokud se těchto věcí týče, čas oponou vůbec netrhá. I tentokrát zažijeme nádherný rozkvet oportunistu, kariérismu, vylévání špíny a jiných, žaludek obracejících blinů, kterým se vždy dařilo na záhonu naší československé zahrádky. Uslyšíme i tentokrát budovatelské písně? Nevím. Rozhodně by však nějaký dobrý textař měl šikovně přepsat Vyhráme si rukávy! na Nedejme se otrávit! Myslím, že by to nebyla marná práce.

LL č. 6, 4. dubna 1968

Zora Jesenská Práva občana

Prepáčte — budem hovoriť o demokracii.

Dvadsať rokov sme o nej smeli hovoriť a písať iba frázy. Aj dnes by iste mnohým bolo najmilšie, keby vznikol nový súbor fráz okolo slova demokratizácia. Je dôležité, aby sme sa nedali znova obalamutiť ľuďmi, ktorí by nás chceli uspať nejakou mierne zlepšenou a trochu priateľnejšou podobou starého klamu, nejakou tou zdokonalenou ľudidemokraciou. Preto nám musí byť jasné, čo to vlastne je — demokracia.

Občajne sa myslí, že to znamená vládu väčšiny nad menšinou. To je len polovica pravdy. Iste nieť demokracia tam, kde vládne menšina. No nemýľme sa — niet jej ani tam, kd vládá väčšina je neobmedzená.

Vždy a všade, za každých okolností demokracia musí znamenať aj ochranu slabších pred silnejšími, ochranu tých, ktorí práve nie sú pri moci, pred svojvôľou vládnúcich, čiže, nepresne povedané, ochranu menšín. To neznamená iba menšín národnostných, triednych a podobne. Každý z nás môže v niečom patriť k väčšine a v niečom inom k menšine. A vždy len ten v niečom slabší je oprávnený povedať, či u nás je či nie je demokracia.

Česi nemôžu rozsúdiť, či u nás bola správne vyriešená slovenská otázka, no sa treba spýtať Slovákov.

Ami Česi nemôžu sami povedať, či sú v Čechách zabezpečené práva nemeckej menšiny, ktorá u nás podľa ústavy vôbec neexistuje, na to sa treba opýtať tých teoreticky neexistujúcich Nemcov. Práve tak v budúcej federácii Slováci nebudú môcť sami posúdiť, či oni na svojom území zabezpečili všetky náležité práva maďarskej a ukrajinskej menšiny. Členovia komunistickej strany nemajú čo dávať vyhlásenia o to, že takzvaní bezpartajní majú rovnaké práva a rovnaký prístup ku všetkým funkciám občianskeho života, o tom nech hovoria tí takzvaní nečlenovia strany. Ateisti nech nikoho nepresvedčajú, že u nás je plná sloboda náboženského vyznania, o tom môžu podať svedectvo iba veriaci. Takzvaní áriji nemôžu vyhlasať, že u nás už niet antisemitizmu, na to sa treba opýtať občanov takzvaného židovského pôvodu. Robotníci nemôžu ubezpečovať, že vzťah k inteligencii u nás bol a je výborný, práve tak ako ich predstavitelia nie sú povolani presvedčať, že vynikajúco funguje vzťah k roľníctvom — to musia posúdiť príslušníci inteligencie a roľníctva. Staršia generácia nech nerobí arbitra v otázke, či mládež u nás má či nemá náležité životné možnosti, o tom si vypočujme mládež. A tak ďalej, do všetkých dôsledkov.

Ochrana tých slabších — to bolo zmyslom demokracie od začiatku novoveku, azda odvtedy, ako po reformácii králi a kniežatá dovolili vo svojich dŕžavách vyznávať aj inú vieru než svoju, aj vieru menšiny. Ochranu slabších pokladal za zmysel demokracie aj Karol Marx. V robotnickej triede videl najväčšiu z nerovnoprávných menšín. Preto myslel, že najskôr táto menšina, keď sa zjednotí, môže vybojovať zároveň so svojim zrovnoprávnením aj rovnoprávnosť pre všetkých. Nepredstavoval si to tak, že po feudalizme, kde privilegovanou vrstvou bola šľachta, a po kapitalizme, kde privilegované sú zámožné vrstvy, socializmus má zabezpečiť privilégia robotníctvu a byrokratickému aparátu. Marx nikdy nehlásal triedny rasizmus, nadradenost jedných nad druhými, ale slobodu všetkých. Inak by ho dnes nikto nezaraďoval medzi veľkých európskych humanistov. Bez slobody každého jednotlivca, napísal Max, nemožno hovoriť o slobodnej spoločnosti.

Lenže v socializme, aký sme mali doteraz, nikdy sa mocnejší nespýtali tých slabších, tých, čo nie sú pri moci, ako sa im žije, či sú spokojní so životnými podmienkami, aké sa im vytvorili. A kto vlastne vládol?

Teoreticky robotnícka trieda a komunistická strana. Trochu o tom pochybujeme. Keby bola vládla robotnícka trieda, najaktívnejšou, najvybojnejšou organizáciou by u nás boli bývali odbory. Vieme, že ich nedávno bolo treba zobudiť z letargie. Robotnícka trieda nevládla, len sa to hovorilo. A členstvo komunistickej strany bolo pasívne, pretože bezmocné — aj to sa už priznalo. Že nevládla vládla, to sme nedávno